

Стаття надійшла до редакції 13.03.2021 р.

Перевірено на плагіат 14.03.2021 р.

унікальність – 96.24%

<https://doi.org/10.17721/StudLing2021.18.108-118>

УДК 81-13

ТЕМПОРАЛЬНІ СТАНИ МОВНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ: ДО ПРОБЛЕМИ РОЗРІЗНЕННЯ ОНТОЛОГІЧНИХ ТА ЕПІСТЕМОЛОГІЧНИХ ПОНЯТЬ У НАУКОВІЙ КОНЦЕПЦІЇ Ф. ДЕ СОССЮРА

Оксана Петрівна Просяник, oxppros@gmail.com

д-р філол. наук, доц.

Харківський національний економічний університет імені Семена Кузнеця

У статті здійснено критичну оцінку проблеми синхронії/діахронії, міфологізованої в традиційній рецепції поглядів Фердинанда де Соссюра. Концепція Ф. де Соссюра відома, перш за все, у викладі “Курсу загальної лінгвістики” 1916 р., створеного колегами вченого. Опубліковані у 2002 р. автографічні матеріали Соссюра дають підставу переглянути основні положення його наукової концепції. У статті представлено розуміння темпоральних станів мовної діяльності в концепції “нового” Соссюра. Уважене прочитання автографів показало, що ключовим визначником існування об’єкта мовознавства для швейцарського лінгвіста був час. Мовну діяльність, мову і мовлення Соссюр розрізняє, перш за все, за їх темпоральними ознаками, а також за їх функціями. Мова є сукупністю одночасних різнопланових семіологічних відношень, тобто є ідіосинхронічною. Мовлення як одноразове висловлення і як дискурсивна ситуація загалом є дією, що полягає у створенні послідовного фонетичного ряду. Соссюр окреслює його як діахронічне за часовою ознакою і не пов’язує з історією мови. Мовна ж діяльність як цілісна функція людського досвіду є одночасно незмінною та функціонуючою у часі, тобто тривалою, панхронічною.

Ключові слова: мовна діяльність, мова, мовлення, синхронія, діахронія, панхронія.

TEMPORAL STATES OF LANGUAGE ACTIVITY: ON THE PROBLEM OF DISTINGUISHING ONTOLOGICAL AND EPISTEMOLOGICAL CONCEPTS IN THE SCIENTIFIC CONCEPT OF F. DE SAUSSURE

Oksana P. Prosiyanik, oxppros@gmail.com

Doctor of Philology, Associate Professor

Simon Kuznets Kharkiv National University of Economics

The article gives critical assessment of the problem of synchrony / diachrony, mythologized in the traditional reception of the views of Ferdinand de Saussure. The concept of

© Prosiyanik O. P. [Prosiyanik O. P.], oxppros@gmail.com

Temporal States of Language Activity: on the Problem of Distinguishing Ontological and Epistemological Concepts in the Scientific Concept of F. de Saussure [Temporal'ni stany movnoi' dij'al'nosti: do problemy rozrizzennja ontologichnyh ta epistemologichnyh ponjat' u naukovij koncepcii' F. de Sossjura] (in Ukrainian)

F. de Saussure is known, first of all, in the presentation of "Course in General Linguistics", published in 1916, compiled by fellow scientists. Saussure's autographed materials, published in 2002, provide the basis to reconsider the main provisions of his scientific concept. The article presents an understanding of temporal states of language activity in the concept of the "new" Saussure. The careful reading of the autographs showed that the time was a key determinant of the existence of a linguistic object for the Swiss linguist. Saussure distinguishes language activity, language and speech, above all, by their temporal features, as well as by their functions. Language is a set of simultaneous diverse semiological relationships, i.e., it is idiosynchronous. Speech as a one-time statement and as a discursive situation in general is an action that is to create a sequential phonetic series. Saussure describes it as diachronic on a time basis and doesn't associate it with the history of language. Language activity as a holistic function of human experience is both unchanging and functioning in time, i.e. continuous, panchronic.

Keywords: language activity, language, speech, synchrony, diachrony, panchrony.

ТЕМПОРАЛЬНЫЕ СОСТОЯНИЯ ЯЗЫКОВОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ: К ПРОБЛЕМЕ РАЗЛИЧЕНИЯ ОНТОЛОГИЧЕСКИХ И ЭПИСТЕМОЛОГИЧЕСКИХ ПОНЯТИЙ В НАУЧНОЙ КОНЦЕПЦИИ Ф. ДЕ СОССЮРА

Оксана Петровна Просяник, oxppros@gmail.com

д-р филол. наук, доц.

Харьковский национальный экономический университет имени Семена Кузнеця

В статье осуществлена критическая оценка проблемы синхронии / диахронии, мифологизированной в традиционной рецепции взглядов Фердинанда де Соссюра. Концепция Ф. де Соссюра известна, прежде всего, в изложении "Курса общей лингвистики" 1916 г., созданного коллегами ученого. Опубликованные в 2002 г. автографические материалы Соссюра дают основание пересмотреть основные положения его научной концепции. В статье представлено понимание темпоральных состояний языковой деятельности в концепции "нового" Соссюра. Внимательное прочтение автографов показало, что ключевым определителем существования объекта языкознания для швейцарского лингвиста было время. Языковую деятельность, язык и речь Соссюр различает, прежде всего, по их темпоральным признакам, а также по их функциям. Язык представляет собой совокупность одновременных разноплановых семиологических отношений, то есть является идиосинхроническим. Речь как одноразовое высказывание и как дискурсивная ситуация в целом является действием, которое заключается в создании последовательного фонетического ряда. Соссюр определяет его как диахроническое

© Просяник О. П. [Просяник О. П.], oxppros@gmail.com

Темпоральні стани мовної діяльності: до проблеми розрізнення онтологічних та епістемологічних понять у науковій концепції Ф. де Соссюра [Темпоральные состояния языковой деятельности: к проблеме различения онтологических и эпистемологических понятий в научной концепции Ф. де Соссюра] (Укр. яз.)

по временному признаку и не связывает с историей языка. Языковая же деятельность как целостная функция человеческого опыта является одновременно неизменной и функционирующей во времени, то есть длительной, панхронической.

Ключевые слова: языковая деятельность, язык, речь, синхрония, диахрония, панхрония.

Постановка проблеми. У 1996 р. було знайдено автографи Фердинанда де Соссюра під час реконструкції оранжереї у домі Соссюрів у Женеві. Вони були опубліковані у 2002 р. у Парижі Сімоном Буке і Рудольфом Енглерам під назвою “*Écrits de linguistique générale*” [Saussure 2002]. Головна знахідка – це чорнетка монографії “*De l’essence double du langage*”, парцельована на нумеровані розділи з підрозділами як нарис цілісного тексту, написаного рукою Соссюра. Уважне прочитання книги спонукало нас до реінтерпретації традиційної концепції Соссюра. Відмінностей між трактуванням певних положень Соссюром в автографах і трактуванням їх видавцями “Курсу загальної лінгвістики” [Saussure 1916] досить багато, у статті ж представимо розуміння Соссюром темпоральних станів мовної діяльності, які показують неправомірність усталених міфів, пов’язаних з “Курсом”.

Об’єктом нашого дослідження є темпоральні стани мовної діяльності в концепції “нового” Соссюра. Предметом дослідження є ревізія їхнього традиційного розуміння. Мета дослідження – спираючись на нововиявлені соссюрівські автографічні матеріали, критично оцінити проблему синхронії/діахронії, міфологізовану в традиційній рецепції поглядів швейцарського лінгвіста.

Виклад основного матеріалу дослідження. Однією з найчастіших помилок, яких припускаються коментатори концепції Ф. де Соссюра, є нерозрізнення ними онтологічного та епістемологічного рівнів даної концепції, незрозуміння диференціації ключових темпоральних категорій, а відтак понять, пов’язаних із системною інваріантністю і змінністю мови. Головна проблема цих хибних інтерпретацій полягала у тому, що їх автори або не знали (до 70-х років ХХ ст., тобто до виходу критичного видання “Курсу загальної лінгвістики”) або ж цілковито ігнорували (після публікації у 2002 р. “*Écrits*” соссюрівські автографи і базували свій аналіз лише на традиційному виданні “Курсу” 1916 р., котрий, як відомо, був написаний Альбером Сеше за участю Шарля Баллі. Більшість ключових для даної проблеми термінів, як показують

нові автографи, були інтерпретовані видавцями “Курсу” по-своєму і мають мало спільного з концептуальною думкою швейцарського лінгвіста.

Важко оцінювати критичні зауваження дослідників цієї проблеми, якщо вони жодним чином не окреслюють, як саме трактують ті чи ті соссюрівські терміни. І якщо можна зрозуміти мовознавців середини ХХ століття, які не мали доступу до автографічних соссюрівських матеріалів, то таке ж трактування ключових понять соссюрівської концепції, що публікували свої опрацювання після виходу “Нотаток” [Соссюр 1990] чи нових “Ecrits” 2002 р., повинно бути оцінене як некоректне. Н. В. Бугорська, наприклад, зауважує: *“Запровадження термінів синхронія, діяхронія, система [...] підпорядковане розв’язанню завдання, як це вивчати. Вказані поняття є гносеологічними предикатами”* [Бугорская 2009, с. 23]. Важко оцінити це зауваження осіб від аналізу рукописних джерел. Перш ніж так стверджувати, варто з’ясувати, чи поданим термінам притаманні значення “синхронний аналіз”, “діахронічний аналіз” і “системний аналіз” (і тоді запропоноване дослідницею твердження могло б мати сенс, якби не той факт, що синхронний аналіз у Соссюра – це і є системний аналіз), чи значення “стан мови”, “зміни в мовній діяльності” і “спосіб організації мови” (а в таких значеннях вони часто функціонують у “Курсі”), бо в цьому випадку подане положення є хибним. У монографії та нотатках часто можна натрапити на терміни синхронія (частіше – ідіосинхронія) і діяхронія саме в онтологічному, а не гносеологічному плані, натомість термін система має суто онтологічне значення.

Таке саме сплутування онтології й епістемології можна спостерігати й у випадках, коли ототожнюють дослідження відношень парадигматики й синтагматики (як об’єктів) та системне й історичне дослідження (як методи): *“... можна припустити, що поєднання парадигматичного і синтагматичного описів саме собою призводить, хай навіть і в деяких випадках, до поєднання синхронічного і діяхронічного опису. Якщо ця теза матиме підтвердження на основі ширшого матеріалу, то вона змусить нас, можливо, ввести постулат, зворотній до відомого постулату де Соссюра про протиставлення останніх”* [Степанов 1968, с. 48]. У Соссюра відношення системної одночасності і синтагматичної суміжності – це не підходи і не способи опису, а характеристики об’єкта – мовної системи. Натомість те, що Ю. С. Степанов називає синхронічним і діяхронічним описом (беручи до уваги посилання на “Курс”), – це дослідницька перспектива, як її зрозуміли укладачі, тобто дослідження сучасного стану мови чи історичних змін.

© Просяник О. П. [Просяник О. П.], oxppros@gmail.com

Темпоральні стани мовної діяльності: до проблеми розрізнення онтологічних та епістемологічних понять у науковій концепції Ф. де Соссюра [Темпоральные состояния языковой деятельности: к проблеме различения онтологических и эпистемологических понятий в научной концепции Ф. де Соссюра] (Українською / На укр. яз.)

Яскравим прикладом сплутування темпоральної онтології об'єкта й епістемології дослідження є поданий далі фрагмент критики Соссюра, запропонований Р. О. Будаговим: *“У своєму намаганні відділити синхронію від діакронії Соссюр пішов так далеко, що став стверджувати ніби синхронний план однієї мови набагато ближчий до синхронного плану іншої мови, ніж до свого власного минулого (діакронічного) стану. Оскільки синхронна лінгвістика, за спостереженнями Соссюра, має свої особливості, абсолютно відмінні від власної діакронічної (історичної) лінгвістики, [...] то зближення синхронного стану однієї мови із синхронним станом будь-якої іншої мови видавалося швейцарському лінгвістові набагато правомірнішим, ніж зближення синхронії та діакронії в межах однієї мови. Виходило так, ніби “прийоми вивчення” сучасного стану, наприклад, французької мови набагато ближчі до “приймів вивчення” сучасного стану корейської чи японської мови, ніж до прийомів вивчення історії самої французької мови. Іншими словами, між синхронними рядами різних, навіть неспоріднених мов Соссюр бачив набагато більше спадкоємності, ніж між синхронією та діакронією кожної, окремо досліджуваної мови”* [Будагов 1954, с. 20]. Р. О. Будагов, судячи з усього, не зауважив відмінності між об'єктом дослідження і самим дослідженням. Лише до певної міри вина такого сплутування онтології й епістемології лягає на упорядників “Курсу”, які впровадили омонімію термінів синхронія як стан мови і синхронія як підхід у дослідженні мови та діакронія як процес історичної зміни і діакронія як підхід до вивчення таких змін. Проте в самій книзі ці поняття не сплутані, як у праці Р. О. Будагова. Науковець постійно з методики дослідження висновки переносить на сам об'єкт, що є неприпустимим. Абсолютно правий С. С. Єрмоленко, стверджуючи, що в мовознавстві *“слід бути максимально обережним у тому плані, щоб не змішати досліджуване і той науковий апарат, що здійснює дослідження, тобто щоб не перенести риси, властиві виключно моделі аналізу, безпосередньо у площину аналізованого за її допомогою фактичного матеріалу”* [Єрмоленко 2007, с. 247–248]. Крім того, Р. О. Будагов впроваджує абсолютно неможливе для “Курсу” поняття “діакронічний стан мови”. Говорячи про близькість методик дослідження синхронних станів різних мов, “Курс” просто стверджує абсолютно очевидну ідею – номотетика вивчає системні засади, а не факти еволюційних змін, а засади у всіх мовах однакові, інакше їх не можна було б назвати мовами. А от методи вивчення й зіставлення історичних ідеографічних фактів із різних епох й укладання їх у послідовні ряди зовсім інші, принципово відмінні. Соссюр ніде і ніколи не говорив про більшу

© Prosiyank O. P. [Prosiyank O. P.], oxppros@gmail.com

Temporal States of Language Activity: on the Problem of Distinguishing Ontological and Epistemological Concepts in the Scientific Concept of F. de Saussure [Temporal'ni stany movnoi' dijal'nosti: do problemy rozrinnennja ontologichnyh ta epistemologichnyh ponjat' u naukovij koncepcij' F. de Sossjura] (in Ukrainian)

близькість систем неспоріднених мов, ніж різних історичних фаз становлення системи однієї мови. Проблема полягає в тому, що ми не маємо доступу до якогось іншого стану мови, ніж сучасний, бо минулого стану вже немає й реконструювати його повною мірою не можна. Крім того, минулий стан мови – це, наприклад, минулорічний, вчорашній чи той, що був десять хвилин тому. Тому говорити про його подібність чи відмінність від нинішнього треба, користуючись тією самою методикою, що й дослідженням змін, які відбулися за останні десять, сто чи тисячу років. Але й методика реконструкції минулорічної системи чи системи з минулого тисячоліття мала б бути така сама (інша річ, що даних для такої реконструкції в нас би не було). Останнє зауваження має стосуватися будаговського слова “спадкоємність” (“преемственность”), яке він вжив у своїй критиці Соссюра. Недоречність його вживання щодо неспоріднених мов, мабуть, очевидна. Наведемо лише одну цитату із женецької інавгураційної лекції вченого (вона ввійшла в російськомовне видання “Заметок по общей лингвистике”, тому наведемо її у російському перекладі):

(...) образное выражение, над которым мы собираемся устроить экзекуцию вместе с г-ном Гастоном Парисом, – это выражение французский язык – сын латыни, или латынь – мать романских языков. Среди языков нет ни сыновей, ни матерей, нет и никогда не было. В каждом регионе земного шара существуют языки, определенное состояние которых медленно изменяется каждую неделю, из месяца в месяц, из года в год и из века в век, в чем мы вскоре убедимся, но никогда предшествующий язык не производил на свет и не давал толчок к рождению нового языка; подобное находится за пределами наблюдаемого и воображаемого, если учитывать обычные условия, в которых каждый из нас говорит на своем родном языке [Соссюр 1990, с. 43].

Помилкове – двовимірне (синхронія vs. діакронія) – бачення темпоральності в “Курсі” призвело до пізніших помилкових рецептивних інтерпретацій. Спроби перетворення поданої темпоральної тріади на діяду – наслідок нерозуміння ідеї Соссюра упорядниками “Курсу”. На це вказав В. М. Алпатов: “Поняття синхронії у Ф. де Соссюра було певною мірою двозначне. З одного боку, вона позначала як одночасне існування тих чи тих явищ, як певний стан мови, чи, як потім стали писати, “мовний зріз”. Однак у той самий момент часу в мові можуть співіснувати різносистемні явища, а також явища з діакронічним забарвленням: архаїзми, неологізми тощо. З іншого боку, підкреслювали системність синхронії, повну відсутність у ній чинника часу. Двоєке розуміння синхронії давало можливість вибору одного з

© Просяник О. П. [Просяник О. П.], oxppros@gmail.com

Темпоральні стани мовної діяльності: до проблеми розрізнення онтологічних та епістемологічних понять у науковій концепції Ф. де Соссюра [Темпоральные состояния языковой деятельности: к проблеме различения онтологических и эпистемологических понятий в научной концепции Ф. де Соссюра] (Українською / На укр. яз.)

послідовніших трактувань: або синхронію можна було розуміти як стан мови, або як систему мови. Перший підхід пізніше сповідували пражці, другий – глосематики, хоча перші та другі керувалися концепцією Ф. де Соссюра” [Алпатов 2005, с. 138-139]. Варто підкреслити, що панхронія – це не “повна відсутність чинника часу”, а специфічне розуміння часового виміру тривання.

Якщо мова (як ідіосинхронічна сутність) і мовлення (як сутність діяхронічна) становлять єдність у формі мовної діяльності (langage), то темпоральна сутність цієї останньої не може бути ані ідіосинхронічною, ані діяхронічною. Її сутність полягає в тому, що, попри інновації, які постійно відбуваються в мовленні, а мова в кожний момент її стану є статичною системою, мовна діяльність повинна одночасно і розвиватись, і залишатися собою самою. Це і є панхронія. Те, що В. М. Алпатов вважає непослідовністю Соссюра, є результатом нерозуміння або навіть незнання соссюрівської темпоральної тріади – панхронія, ідіосинхронія й діяхронія. Те, що В. М. Алпатов називає “станом”, у Соссюра є темпоральним виявом ідіосинхронії мови, а те, що називає “системою”, – просторовим виявом онтологічної сутності мови як сукупності відношень подібності та суміжності. Навряд чи можна погодитися з тим, що пражці відкинули соссюрівську ідею системності. Саме в них була розвинена соссюрівська ідея диференційних (дистинктивних) опозицій і негативних характеристик, які реалізуються в мовленні в межах незмінної мовної діяльності. На відміну від них, Л. Єльмслев абстрагувався від поняття мовної діяльності і тому зосередився лише на власне ідіосинхронії (“алгебрі мови”). Випадок єльмслевської глосематики є найкращим доказом того, що може статися, якщо ігнорувати таку базову функцію, як мовна діяльність, і перетворити соссюрівську тріаду “мовна діяльність”: “мова” : “мовлення” на діаду “мова” – “мовлення”.

Варто зупинитися на проблемі діяхронічного статусу мовлення та ідіосинхронічного статусу мови, яку порушила О. С.Кубрякова. Її роздуми були скеровані в цілком слушному напрямку, хоча й вона залишалася під впливом термінологічної діади, запровадженої А. Сеше й Ш. Баллі: “*За визначенням Соссюра, синхронія – це такий статус чи такий стан мови, для якого основними є відношення, що пов’язують елементи мови, які співіснують і творять систему; навпаки ж, для діяхронії, чи фаз еволюції мови, притаманні інші відношення – ті, що пов’язують елементи мови в порядку їхньої послідовності і тому не сприйняті тією самою колективною свідомістю. На*

© Prosiannyk O. P. [Prosiannyk O. P.], oxppros@gmail.com

Temporal States of Language Activity: on the Problem of Distinguishing Ontological and Epistemological Concepts in the Scientific Concept of F. de Saussure [Temporal'ni stany movnoi' dijal'nosti: do problemy rozrinnennja ontologichnyh ta epistemologichnyh ponjat' u naukovij koncepcij' F. de Sossjura] (in Ukrainian)

відміну від відношень першого різновиду, ці зв'язки системи не утворюють. Як влучно зауважив це Г. Шухардт, протиставлення синхронії і діяхронії нерідко збігається в Соссюра з опозицією мова – мовлення. Синхронія і діяхронія передбачають також різні аспекти дослідження: діяхронічна лінгвістика опрацьовує переважно фонетику, синхронічна ж – загальну граматику” [Кубрякова 1968, с. 112–113]. Не розуміючи власне соссюрівського потрактування терміна *діяхронія*, неможливо пояснити, чому діяхронічна лінгвістика повинна досліджувати фонетику, а синхронічна – граматику. Хіба не змінюються граматичні парадигми, значення слів, правила словотвору чи синтаксису? О. С. Кубрякова чи не перша в радянському мовознавстві (покликаючись на праці Г. Шухардта) вказала на цю концептуально-термінологічну особливість соссюрівського поняття “діяхронія”. Більшість лінгвістів стали прибічниками міркувань А. Сеше й Ш. Баллі, котрі ототожнили діяхронію з історією. Натомість Соссюр запропонував значно чіткіше розрізнення. Ідея ідіосинхронії полягала в тому, щоб відділити системність як стан одночасних співвідношень, що конститує мову як функцію, зреалізовану тут і зараз, від потоку фонетичного мовлення, у якому відбуваються різні зміни й заміни, де в силу психофізіологічних особливостей людського організму звуки мовлення творять лінійні (а отже, часові) послідовності, де ніколи і нічого не буває одночасно, бо завжди пов'язується з тим, що було раніше, і тим, що має настати.

Але чи можна назвати цей часовий фонетично-мовленнєвий потік історією? Навряд чи. Свого часу І. Бодуен де Куртене виразно розрізняв зміни, що відбуваються в конкретній мовленнєвій діяльності реального носія (церебрації та фонації), називаючи їх розвитком, і зміни, які не здатна помітити одна особа чи групи осіб у реальній дійсності, але їх можна зафіксували лише на тлі порівняння мовних звичок різних вікових груп носіїв мови. Останні І. Бодуен де Куртене називав історією. Аналогічно робить Соссюр. Його діяхронія – це онтологічне окреслення аспекту темпорального буття для потоку актуального фонетичного (лінійного) мовлення (а відтак – і мовлення як такого). Тут наявне і звичайне використання мовних засобів (творення й вимова форм), і непомітні зміни, інновації, що відбуваються внаслідок підсвідомої чи певною мірою свідомої творчості носіїв мови. Натомість це не є історія в її еволюційному розумінні. Історія мови для Соссюра вкорінена в мовленні, але не зведена до нього. За великим рахунком, історія для Соссюра – це певний науковий конструкт, який виникає внаслідок спеціальної наукової або стихійно-наївної

© Просяник О. П. [Просяник О. П.], oxppros@gmail.com

Темпоральні стани мовної діяльності: до проблеми розрізнення онтологічних та епістемологічних понять у науковій концепції Ф. де Соссюра [Темпоральные состояния языковой деятельности: к проблеме различения онтологических и эпистемологических понятий в научной концепции Ф. де Соссюра] (Українською / На укр. яз.)

рефлексії над фактами минулих актів мовлення в зіставленні із сучасними. Саме тому він не вважав ані ретроспективну, ані історичну лінгвістику такими, які базуються на самій сутності language. Це типова для антропоцентризму постановка питання.

У своїх роздумах над еволюцією мови О. С. Кубрякова, критикуючи Соссюра, парадоксальним чином доходить тих самих висновків, що й сам швейцарський лінгвіст: *“Усе діяхронічне в мові, – стверджує Соссюр, – є таким через мовлення». Інакше кажучи, еволюціонує тільки мовлення, мова ж залишається поза цим процесом і лише опосередковано відображає його. Полемізуючи з цього приводу з Ф. де Соссюром, Е. Косеріу правильно вказує, що “не тільки все діяхронічне, але також і все синхронне в мові є таким тільки завдяки мовленню, хоча мовлення своєю чергою існує лише завдяки мові”. Отже, оскільки всі явища мови базуються в результаті на явищах мовлення, а мовлення змінне, з часом змінюється й мова”* [там само, с. 116]. Висновок про те, що еволюціонує лише мовлення, оскільки в ньому все діяхронічне, абсолютно помилковий, адже він побудований на ототожненні термінів діяхронія (послідовність у часі) і еволюція (історія). На цьому ж непорозумінні оснований і докір Е. Косеріу: синхронія – це не сучасність (на протигагу діяхронії як минулому), а системність, що ґрунтується на стані одномоментного взаємозв'язку. Тому мовлення є, звичайно, завжди сучасним (у цьому Косеріу має рацію), але водночас йому не притаманний статус системної одночасності. Мовлення завжди відбувається в часовій зміні, а отже, його не може вважати ідіосинхронічним у соссюрівському розумінні цього терміна.

Далі О. С. Кубрякова пише: *“Звичайно, можна розуміти статику значно ширше, як абсолютну протилежність динаміці і тому як повну відсутність руху. Можна тлумачити статику і як відсутність змін, що зовсім не те саме. Оперуючи поняттям статики, Соссюр мав на увазі саме друге значення терміна”* [там само, с. 117]. У такий спосіб О. С. Кубрякова намагається «захистити» Соссюра, що є цілком несправедливим. Статика є станом, а отже, не передбачає жодного руху. Саме так розумів Соссюр мову, рух притаманний лише мовленню – як зміни, так і вживання (функціонування). Проблема критиків Соссюра, як і упорядників “Курсу”, полягає в тому, що вони не зрозуміли онтологічного статусу понять ідіосинхронії, діяхронії і панхронії та сплутали їх із дослідницькою перспективою. До того ж вони, по-перше, применшили роль language і панхронії, бо через мовну діяльність цілком можна пояснити всі проблеми історії й еволюції, які не можна розв'язати на рівні мови

чи мовлення, а по-друге, не помітили відмінності між одномоментним актом parole і сферою discours, у якій соціалізуються зміни, що виникають в окремих актах висловлень.

Висновки та перспективи подальших розвідок. Узагальнюючи аналіз темпорального аспекту сосюрівської методології, зазначимо, що в науковій концепції виразно розрізнені три темпоральні системи, дві з яких мають онтологічний вимір (тобто належать до темпоральності самого об'єкта дослідження):

1) стан мови (статика, status, état) – розвиток мови (динаміка, motus, événement),

2) ідіосинхронічний статус мовних одиниць і мови як системи (idiosynchrone) – діяхронічний статус фонетичних рядів мовлення (diachronique) – панхронічний статус мовної діяльності як такої (panchrone) й одна епістемологічна, що має стосунок до темпорального характеру мовознавчого дослідження:

3) системно-семіологічне дослідження (instantané, sémiologique, antihistorique, grammatical, point de vue des éléments combinés) – діяхронічне (тобто фонетичне) дослідження (diachronique, phonétique, point de vue des identités transversales, point de vue des éléments isolés) – ретроспективне дослідження (anachronique, rétrospectif, étymologique) – історичне дослідження (historique).

Література:

- Алпатов, В. М. *История лингвистических учений*: учебн. пособие. 4-е изд., испр. и доп. (Москва: Языки русской культуры, 2005).
- Бугорская, Н. В. «Методологические проблемы описания лингвистической терминологии.» Автореф. дисс. доктора филол. наук, Барнаул, 2009.
- Будагов, Р. А. *Из истории языкознания (Соссюр и сосюррианство). Материалы к Курсам языкознания*, под общ. ред. В. Д. Звегинцева (Москва: МГУ, 1954): 4–32.
- Срмоленко, С. С. «Мова і культура: деякі теоретичні та методологічні проблеми лінгвосоціотичної реконструкції традиційної народної моделі світу за даними паремій календарного циклу.» *Мова і мовознавство в духовному житті суспільства*: монографія (Київ: Видавничий Дім Дмитра Бураго, 2007): 246–309.
- Кубрякова, Е. С. «О понятиях синхронии и диахронии.» *Вопросы языкознания* 3 (1968): 112–123.
- Просяник, О. П. *Фердинанд де Соссюр: деміфологізація концепції*: монографія (Харків: Харківське історико-філологічне товариство), 2018.

© Просяник О. П. [Просяник О. П.], oxppros@gmail.com

Темпоральні стани мовної діяльності: до проблеми розрізнення онтологічних та епістемологічних понять у науковій концепції Ф. де Соссюра [Темпоральные состояния языковой деятельности: к проблеме различения онтологических и эпистемологических понятий в научной концепции Ф. де Соссюра] (Українською / На укр. яз.)

Соссюр, Ф. де. *Заметки по общей лингвистике*, вступит. статья и комментарии Н. А. Слюсаревой (Москва: Прогресс, 1990).

Степанов, Ю. С. «Проблема классификации падежей.» *Вопросы языкознания* 6 (1968): 36–48.

Ferdinand de Saussure. *Cours de linguistique générale*: publié par Charles Bally et Albert Sechehaye avec la collaboration de Albert Riedlinger (Lausanne & Paris: Librairie Payot & Cie, 1916).

Saussure, F. de. *Écrits de linguistique générale*, établis et édités par Simon Bouquet et Rudolf Engler, avec la collaboration d'Antoinette Weil (Paris: Gallimard, «Bibliothèque des idées», 2002).

References:

Alpatov, V. M. *Istorija lingvističeskikh učenij* [History of Linguistic Studies]: uchebn. posobie, 4-e izd., ispr. i dop. (Moskva: Jazyki russkoj kul'tury, 2005) (In Russ).

Bugorskaja, N. V. «Metodologičeskie problemy opisanija lingvističeskoj terminologii [Methodological Problems in Description of Linguistic Terminology].» Avtoref. diss. doktora filol. nauk, Barnaul, 2009 (In Russ).

Budagov, R. A. *Iz istorii jazykoznanija (Sossjur i sossjurianstvo)* [From the History of Linguistics (Saussure and le Saussurianisme)]. *Materialy k Kursam jazykoznanija*, pod obshh. red. V. D. Zveginceva (Moskva: MGU, 1954): 4–32 (In Russ).

Ermolenko, S. S. *Mova i kul'tura: dejaki teoretični ta metodologični problemi lingvosemiotičnoï rekonstrukcii tradiciïnoï narodnoï modeli svitu za danimi paremij kalendarnogo ciklu* [Language and Culture: Some Theoretical and Methodological Problems of Linguosemiotic Reconstruction of the Traditional Folk Model of the World According to the Paremias of the Calendar Cycle]. *Mova i movoznavstvo v duhovnomu zhitti suspil'stva*: monografija (Kiïv: Vidavničij Dim Dmitra Burago, 2007): 246–309 (In Ukr.).

Kubrickova, E. S. O ponjatijah sinchronii i diachronii [On Concepts of Synchrony and Diachrony]. *Voprosy jazykoznanija*. 1968. № 3; 112–123 (In Russ).

Prosiannyk, O. P. *Ferdinand de Saussure: demifologizacija koncepcii* [Ferdinand de Saussure: Demythologization of the Concept]: monografija (Harkiv: Harkivs'ke istoriko-filologične tovaristvo), 2018 (In Ukr.).

Saussure, F. de. *Zametki po obshhej lingvistike* [Notes of General Linguistics], vstupit. stat'ja i kommentarii N. A. Sliusarevoj (Moskva: Progress, 1990) (In Russ).

Stepanov, Ju. S. «Problema klassifikacii padezhej [Problem of Case lassification].» *Voprosy jazykoznanija* 6 (1968): 36–48 (In Russ).

Ferdinand de Saussure. *Cours de linguistique générale*, publié par Charles Bally et Albert Sechehaye avec la collaboration de Albert Riedlinger (Lausanne & Paris: Librairie Payot & Cie, 1916) (in French).

Saussure, F. de. *Écrits de linguistique générale*, établis et édités par Simon Bouquet et Rudolf Engler, avec la collaboration d'Antoinette Weil (Paris: Gallimard, «Bibliothèque des idées», 2002) (in French).

© Prosiannyk O. P. [Prosiannyk O. P.], oxppros@gmail.com

Temporal States of Language Activity: on the Problem of Distinguishing Ontological and Epistemological Concepts in the Scientific Concept of F. de Saussure [Temporal'ni stany movnoi' dijal'nosti: do problemy rozrinnennja ontologičnyh ta epistemologičnyh ponjat' u naukovij koncepcii' F. de Sossjura] (in Ukrainian)